

АНОТАЦІЯ

Лопатинський Р. І. Інтерпретація творів малої форми як творча платформа виконавського стилю (на прикладі фортепіанної творчості Й. Брамса та Б. Бартока) — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Наукове обґрунтування творчого мистецького проекту на здобуття творчого ступеня доктора мистецтв за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» (галузь знань 02 «Культура і мистецтво»). — Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, Міністерство культури та інформаційної політики України, Київ, 2024.

Актуальність. Теоретичне осмислення феномену виконавського мистецтва в його розмаїтті аспектів, сукупності складових, компонентів, дотичних проблем та різних контекстних площин, зокрема в аспекті жанру твору малої форми впродовж музично-історичного процесу завжди було на вістрі творчих інтересів композиторів та виконавців. Мініатюра як окрема жанрова одиниця або складова добірки, збірки, циклу чи опусу майже завжди була чи не найпоширенішою формою втілення творчої рефлексії. Тому, концентрація творчого проекту та його наукового обґрунтування на проблемі інтерпретації творів малої форми власне в аспектах виконавського кута зору видається досить затребуваною та актуальною. Адже обсяг творів в жанрів малої форми стає чимдалі все більш чисельним, фортепіанна мініатюра презентована у всіх можливих музичних стилях, сети творів цього жанру з абсолютно безмежною кількістю варіантів та комбінацій є присутніми як у концертних програмах видатних виконавців, так і в програмах конкурсних змагань піаністів, а також в навчальному процесі всіх ланок музичної освіти.

Представлені виконавські розвідки програм з творів малої форми в різних компаративних контекстах є результатом поєднання теоретичного та практичного дискурсів. Всі обґрунтування й спостереження кристалізувалися у процесі виконавської інтерпретації програм творчого мистецького проекту. За темою творчого мистецького проекту презентовано три сольні *програми* (на основі декількох концертних та конкурсних апробацій), які складені зокрема з творів малої форми в різних компаративних контекстах з творами інших жанрів та стилів, а також двох монографічних сетів фортепіанних мініатюр Й. Брамса та Б. Бартока:

- «Прелюдії та Музичні моменти» — програма: С. В. Рахманінов «Прелюдія соль мінор» твір 23, «Прелюдії сі бемоль мінор, мі мінор, соль дієз мінор, сі бемоль мажор» твір 32, «Шість музичних моментів» твір 16 (програма була презентована до початку повномасштабного вторгнення);
- «Соната та Концерт в творчості майстрів фортепіанної мініатюри» — програма: С. В. Рахманінов «Соната № 1» твір 28, П. І Чайковський «Концерт

для фортепіано з оркестром № 1» твір 23 сі бемоль мінор (програма була презентована до початку повномасштабного вторгнення);

- «Два виконавських цикли з творів Брамса та Бартока» — програма: Й. Брамс «Капричіо ре мінор» та «Інтермецо мі мажор» з циклу «Сім фантазій» твір 116, «Інтермецо мі бемоль мажор» з циклу «Три інтермецо» твір 117, «Балада соль мінор» та «Романс фа мажор» з циклу «Шість п'єс для фортепіано» твір 118, «Інтермецо мі мінор» та «Рапсодія мі бемоль мажор» з циклу «Чотири п'єси для фортепіано» твір 119; Б. Барток «Два румунських танці» твір 8а, «Сюїта для фортепіано» твір 14 (*Allegretto, Scherzo, Allegro molto, Sostenuto*), «Три етуди» твір 18.

Таке розширення контексту фортепіанних програм з творів малої форми у поєднанні з аналітичними розвідками тексту фортепіанних мініатюр Й. Брамса та Б. Бартока дають більш чітке уявлення про інтерпретаційний потенціал виконуваних творів та дозволяє ефективно та повноцінно пройти всі етапи їх виконавської інтерпретації. Піаністичне засвоєння тексту творів концертних програм проходило в паралелі з аналітичними розвідками обраних творів, що відзначилося не тільки на темпах і якості творчого та піаністично-практичного засвоєння музичного тексту концертних програм, але й побудувати та обґрунтувати програмні сети як монографічні хронографічні добірки, що розгортають фортепіанну творчість Й. Брамса і Б. Бартока в певній жанровій перспективі та стильовій прогресії. Це становить **наукову новизну** наукового обґрунтування та творчого мистецького проекту.

У розділі I «Деякі змістовні та структурні координати феномену виконавського стилю в музичному мистецтві» заявлена проблематика артикулюється в дослідницьких вимірах сучасних реалій. Ґрунтовні розвідки вітчизняних музикознавців різних аспектів феномену подаються в контекстних компаративах зарубіжних науковців. Виконавський вибір репертуару в його частині стильової атрибуції та жанрової визначеності творів концертної програми піаніста висвітлюється як важливий та показовий стилеутворюючий фактор комплексу виражальних виконавських засобів та виконавського стилю в цілому. Типи концертних програм систематизовано на базі аналізу їх репертуарного змісту, жанрових і стильових акцентів та драматургічної побудови (монографічні та моно жанрові концертні програми, програми хронологічного типу, панорамні хрестоматії певного музичного жанру тощо). Підкреслюється трьохфазова структура процесу виконавської інтерпретації в концертній програмі: вибір та побудова концертної програми – опанування тексту музичних творів програми (художнє, теоретичне й практичне) – концертний виступ як актуалізація музичного тексту в його цілісності. В опорі на існуючі теоретичні напрацювання формулюються деякі принципи та

особливості виконавського дискурсу концертної програми з творів малої форми в проекції на певні стильові та жанрові виклики цих програм.

Розділ II «Інтерпретація фортепіанних творів малої форми у творчості Й. Брамса (на прикладі «Фантазії для фортепіано» твір 116, «Три інтермецо для фортепіано» твір 117, «Шість п'єс для фортепіано» твір 118 та «Чотири п'єси для фортепіано» твір 119)» присвячено огляду основних рис фортепіанного стилю композитора та особливостей музичного мислення Й. Брамса в жанрі фортепіанної мініатюри. Фортепіанне інтермецо подається як важливий стильовий маркер індивідуального почерку композитора. Цикли п'єс, з яких складався програмний сет творчого мистецького проекту проаналізовано в аспектах композиційної побудови, інтонаційної специфіки та ладо-гармонічної мови, що є вирішальною умовою їх швидкого опанування на шляху до концертного виступу як актуалізації музичного тексту як художньої цілісності.

У розділі III «Інтерпретація фортепіанних творів малої форми у творчості Б. Бартока (на прикладі «Двох румунських танців» твір 8А, «Сюїти для фортепіано» твір 14 та «Трьох етюдів» твір 18)» висвітлено деякі аспекти інтерпретації фортепіанної творчості Б. Бартока у панорамній перспективі доробку видатного композитора та концертного піаніста першої половини ХХ сторіччя в акценті на його композиторські твори у жанрі фортепіанної мініатюри та їх авторське виконання. Дослідження феномену виконавської творчості піаніста та композитора в контексті процесу взаємовпливів різних сфер діяльності музиканта прояснює шляхи розуміння власне бартоківського виконавського та композиторського стилю а також механізмів та факторів формування індивідуального авторського стилю. Твори малої форми в творчості Б. Бартока подаються як один з його вагомих жанрових та композиційних пріоритетів. Огляд основних стильових та композиційних особливостей фортепіанної мініатюри та її виконавської інтерпретації демонструє композиторські пріоритети на теренах вирішення співвідношення фольклорної природи тематизму та новітніх технік сучасної музичної мови, а також артикулює основні риси виконавського стилю композитора-піаніста. Музичний текст твору розглядається платформа взаємодії авторського композиторського та виконавського стилю митця.

Визначаючи основні етапи виконавського дискурсу як процесу, що включає етапи вибору та побудови концертної програми – опанування тексту музичних творів програми (художнього, теоретичного й практичного) – концертного виступу як актуалізації музичного тексту в його цілісності, слід зазначити, що інтерпретація програмних сетів мініатюр в рамках творчого мистецького проекту є дуже продуктивною для вирішення складних та багатофункціональних завдань піаніста-виконавця. Творчий задум, виконавське опанування та втілення певної програми з творів малої форми як цілісного макроциклу потребує від піаніста глибокого дослідження тексту

творів, використання принципів драматургії в розташуванні мініатюр в послідовності, знання особливостей психології сприйняття музичних образів в їх звучанні тощо. При чому всі ці ніби суто теоретичні, «непіаністичні» або додаткові завдання насправді не обмежені етапом первинного аналітичного опанування програми, навпаки, – ці функції піаніста як дослідника, режисера та психолога у випадку виконання концертної програми з творів малої форми не втрачають своєї актуальності впродовж всього процесу інтерпретації від задуму до виконання на сцені, а в певні моменти є навіть більш вирішальними, ніж його суто піаністичні практики.

Ключові слова: виконавська інтерпретація, виконавський стиль, виконавські засоби виразності, текст музичного твору, композиторські засоби виразності, твори малої форми, фортепіанна мініатюра, фортепіанний репертуар, концертна програма, фортепіанна творчість Йоганнеса Брамса, фортепіанна творчість Бели Бартока.

SUMMARY

Lopatynskiy R. I. Interpretation of small form works as a creative platform of performing style (on the example of the J. Brahms' and B. Bartok's piano works). — Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Scientific substantiation of the creative art project for the degree of Doctor of Arts in the specialty 025 “Musical Art” (field of study 02 “Culture and Arts”). — Ukraine National P. Tchaikovsky Academy of Music, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kyiv, 2024.

Relevance. The theoretical understanding of the phenomenon of performance art in its variety of aspects, a set of constituents, components, tangential problems and various contextual planes, in particular in the aspect of the genre of a small-form work throughout the musical-historical process, has always been at the forefront of the creative interests of composers and performers. A miniature as a separate genre unit or a component of a selection, collection, cycle or opus was almost always the most common form of creative reflection. Therefore, the concentration of the creative project and its scientific substantiation on the problem of interpretation of works of small form actually in aspects of the performance angle seems to be quite in demand and relevant. After all, the volume of works in the genres of small form is becoming more and more numerous, the piano miniature is presented in all possible musical styles, sets of works of this genre with an absolutely unlimited number of options and combinations are present both in concert programs of outstanding performers and in the programs of competitive competitions of pianists, as well as in the educational process of all branches of music education.

The presented executive explorations of programs from works of small form in various comparative contexts are the result of a combination of theoretical and

practical discourses. All justifications and observations were crystallized in the process of executive interpretation of the programs of the creative art project. Based on the theme of the creative art project, three solo programs are presented (based on several concert and competition approbations), which consist in particular of small-scale works in various comparative contexts with works of other genres and styles, as well as two monographic sets of piano miniatures by J. Brahms and B. Bartok:

- “Preludes and Musical Moments” — program: S. V. Rachmaninov “Prelude in G minor” opus 23, “Preludes in B flat minor, E minor, G sharp minor, B flat major” opus 32, “Six musical moments” opus 16 (the program was presented before the start of a full-scale invasion);

- “Sonata and Concerto in the works of masters of piano miniature” — program: S. V. Rachmaninov “Sonata No. 1” opus. 28, P. I. Tchaikovsky “Concerto for Piano and Orchestra No. 1” opus 23 in B flat minor (the program was presented to the beginning of a full-scale invasion);

- “Two performance cycles from the works of Brahms and Bartok” — program: J. Brahms “Capriccio in D minor” and “Intermezzo in E major” from the cycle “Seven Fantasias” opus 116, “Intermezzo in E flat major” from the cycle “Three Intermezzos” opus 117, “Ballad in G minor” and “Romance in F major” from the cycle “Six pieces for piano” opus 118, “Intermezzo in E minor” and “Rhapsody in E flat major” from the cycle “Four pieces for piano” opus 119 ; B. Bartok “Two Romanian Dances” opus 8a, “Suite for piano” opus (Allegretto, Scherzo, Allegro molto, Sostenuto), “Three Etudes” opus 18.

This expansion of the context of piano programs from works of small form, in combination with analytical explorations of the text of piano miniatures by J. Brahms and B. Bartok, gives a clearer idea of the interpretive potential of the performed works and allows you to effectively and fully go through all stages of their performance interpretation. The pianistic assimilation of the text of the works of the concert programs took place in parallel with the analytical explorations of the selected works, which was noted not only for the pace and quality of the creative and pianistic-practical assimilation of the musical text of the concert programs, but also to build and substantiate the program sets as monographic chronographic selections that unfold the piano creativity J. Brahms and B. Bartok in a certain genre perspective and stylistic progression. This constitutes the scientific novelty of scientific substantiation and creative artistic project.

In Chapter I “Some meaningful and structural coordinates of the phenomenon of performance style in musical art”, the stated problem is articulated in the research dimensions of modern realities. In-depth investigations of various aspects of the phenomenon by domestic musicologists are presented in the context comparatives of foreign scientists. The performance choice of the repertoire in its part of stylistic attribution and genre definition of the works of the pianist's concert program is highlighted as an important and demonstrative style-forming factor of the complex of

expressive performance features and performance style as a whole. The types of concert programs are systematized based on the analysis of their repertoire content, genre and style accents, and dramaturgical construction (monographic and monoggenre concert programs, chronological type programs, panoramic anthologies of a certain musical genre, etc. The three-phase structure of the process of performing interpretation in concert programs is emphasized: selection and construction of the concert program - mastering the text of the musical works of the program (artistic, theoretical and practical) - the concert performance as the actualization of the musical text in its integrity. Based on the existing theoretical studies, some principles and features of the performance discourse of the concert program are formulated from works of small form in the projection of certain styles. and genre challenges of these programs.

Chapter II “Interpretation of piano works of small form in the works of J. Brahms (using the example of “Fantasias for Piano” opus 116, “Three Intermezzos for Piano” opus 117, “Six Pieces for Piano” opus 118 and “Four Pieces for piano” opus 119)” is devoted to an overview of the main features of the composer's piano style and the peculiarities of J. Brahms' musical thinking in the genre of piano miniatures. The piano intermezzo is presented as an important stylistic marker of the composer's individual handwriting. The cycles of plays that made up the program set of the creative art project were analyzed in terms of compositional structure, intonation specificity and ludo-harmonic language, which is a crucial condition for their rapid mastery on the way to a concert performance as an actualization of the musical text as an artistic integrity.

Chapter III “Interpretation of piano works of small form in the work of B. Bartok (using the example of “Two Romanian Dances” opus 8A, “Suites for piano” opus 14 and “Three etudes” opus 18)” highlights some aspects of the interpretation of B. Bartok's piano work in a panoramic perspective of the work of the outstanding composer and concert pianist of the first half of the 20th century with an emphasis on his compositions in the genre of piano miniatures and their authorial performance. The study of the phenomenon of the performance work of the pianist and the composer in the context of the process of mutual influences of various spheres of the musician's activity clarifies the ways of understanding Bartok's performance and composition style as well as the mechanisms and factors of the formation of an individual author's style. The works of B. Bartok are presented as one of his significant genre and compositional priorities. An overview of the main stylistic and compositional features of the piano miniature and its performance interpretation demonstrates the composer's priorities in the field of solving the folkloric nature of thematism and the latest techniques of modern musical language, and also articulates the main features of the performance style of the composer-pianist. The musical text of the work is considered a platform of interaction of the author's compositional and performing style of the artist.

Determining the main stages of performance discourse as a process that includes the stages of choosing and building a concert program - mastering the text of the musical works of the program (artistic, theoretical and practical) - concert performance as the actualization of the musical text in its entirety, it should be noted that the interpretation of the program sets of miniatures within of a creative artistic project is very productive for solving complex and multifunctional tasks of a pianist-performer. The creative idea, executive mastery and implementation of a certain program of small-form works as a complete macrocycle requires a pianist to deeply study the text of the works, use the principles of dramaturgy in the arrangement of miniatures in a sequence, know the peculiarities of the psychology of the perception of musical images in their sound, etc. Moreover, all these seemingly purely theoretical, "non-pianist" or additional tasks are not really limited to the stage of primary analytical mastery of the program, on the contrary - these functions of the pianist as a researcher, director and psychologist in the case of performing a concert program of small-form works do not lose their relevance throughout of the process of interpretation from conception to performance on stage, and in certain moments are even more decisive than his purely pianistic practices.

Key words: performance interpretation, performance style, performance means of expression, musical text, composer's expression features, small form works, piano miniature, piano repertoire, concert program, Johannes Brahms' piano art, Bela Bartok's piano art.

Апробація матеріалів дослідження та програм творчого мистецького проекту. Окремі положення та ідеї дослідження були представлені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних *конференціях*: 1.11.2020 – «Механізми новації у музичній творчості» (доповідь «Редакція як інтерпретація: виконавський аспект»). Київ, Україна (on line), 10.11.2023 – «Механізми новації у музичній творчості», Київ, Україна (доповідь «Фортепіанна спадщина Бели Бартока у сучасних виконавських проєкціях»), 7.12.2023 – «Світова культурна спадщина в умовах формування нового світопорядку» (доповідь «Українські піаністи-виконавці на сучасній мапі європейського фортепіанного мистецтва»), 25.04.2024 – «Україна – ЮНЕСКО: 70 років разом (доповідь «Твори малої форми українських композиторів сучасних концертних програмах») та відкритих *майстер-класах* (18-20.11.2021 – триденні майстер-класи в рамках Vere Music Academy (Будинок вчених, Київ) ; 8-12.08.2022 – п'ятиденний курс майстер-класів в рамках Vere Music Academy (Vere Music Hub, Київ).

За темою дисертації здійснено дві *публікації* (статті та апробаційні публікації) у міжнародних виданнях Європейського союзу:

- «Інтерпретація творів малої форми у творчості Іво Погореліча як виконавська редакція тексту музичного твору (на прикладі «Музичних

моментів» С. В. Рахманінова» // Міжнародний журнал «Veda perspektivi» (Чехія, № 5 (12) 2022). Прага, 2022. С. 200–212;

- «Інтерпретація фортепіанних творів малої форми у творчості Б. Бартока (на прикладі *Двох румунських танців op. 8A*)» // Міжнародний журнал «Veda perspektivi» (Чехія, № 7 (26) 2023). Прага, 2023. С. 257–266.

За темою творчого мистецького проекту презентовано три сольні програми (на основі декількох концертних та конкурсних апробацій), які складені з творів малої форми та композиторів-майстрів цього жанру, а також двох монографічних сетів фортепіанних мініатюр Й. Брамса та Б. Бартока, здійснений в компаративних контекстах з творами інших жанрів та стилів:

- 10.10.2021, Малий зал НМАУ імені П. І. Чайковського — Сольний концерт «Прелюдії та Музичні моменти», програма: С. В. Рахманінов «Прелюдія соль мінор» твір 23, «Прелюдії сі бемоль мінор, мі мінор, соль дієз мінор, сі бемоль мажор» твір 32, «Шість музичних моментів» твір 16 (програма була презентована до початку повномасштабного вторгнення);
- 20.02.2022, Малий зал НМАУ імені П. І. Чайковського — Сольний концерт «Соната та Концерт в творчості майстрів фортепіанної мініатюри», програма: С. В. Рахманінов «Соната № 1» твір 28, П. І. Чайковський «Концерт для фортепіано з оркестром № 1» твір 23 сі бемоль мінор (програма була презентована до початку повномасштабного вторгнення);
- 10.03.2024, НМАУ імені П. І. Чайковського, Малий зал імені Академіка О. С. Тимошенка — Заключний сольний концерт творчого проекту «Інтерпретація творів малої форми як творча платформа виконавського стилю (на прикладі фортепіанної творчості Йоганнеса Брамса та Бели Бартока «Два виконавських цикли з творів Брамса та Бартока», програма: Й. Брамс «Капричіо ре мінор» та «Інтермецо мі мажор» з циклу «Сім фантазій» твір 116, «Інтермецо мі бемоль мажор» з циклу «Три інтермецо» твір 117, «Балада соль мінор» та «Романс фа мажор» з циклу «Шість п'єс для фортепіано» твір 118, «Інтермецо мі мінор» та «Рапсодія мі бемоль мажор» з циклу «Чотири п'єси для фортепіано» твір 119; Б. Барток «Два румунських танці» твір 8а, «Сюїта для фортепіано» твір 14 (*Allegretto, Scherzo, Allegro molto, Sostenuto*), «Три етюди» твір 18.